

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора

Пустовіта Григорія Петровича

на дисертаційне дослідження *Стахової Інни Анатоліївни*

**“Формування готовності майбутніх учителів до організації
природоохоронної діяльності в початковій школі”**

подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD) з галузі
знань “01 Освіта / Педагогіка” за спеціальністю “015 – Професійна освіта

1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Особливо відчутними протягом останніх десятиліть стали кризові явища в соціально-економічній сферах життя українського суспільства детерміновані суттєвим загостренням екологічної ситуації в Україні. Провідною причиною яких є нераціональне й неконтрольоване використання природних ресурсів, що дедалі чіткіше характеризує прикмети екологічної катастрофи. У цьому контексті актуальність рецензованого наукового дослідження Стахової Інни Анатоліївни “Формування готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі”, обумовлено сутнісними характеристиками сучасних тенденцій орієнтації освіти України на європейські екологічні традиції та цінності, що дає змогу готувати конкурентоспроможного, висококваліфікованого майбутнього педагога, який буде здатним здійснювати свою професійну діяльність з організації природоохоронної роботи в початковій школі.

У свою чергу, утвердження нової освітньої парадигми у межах “Нової української школи”, характерними рисами якої є: орієнтування на особистісно-орієнтоване навчання та творчий розвиток і конкретну практичну діяльність зростаючої особистості в довіллі, перехід до евристично-пошукової моделі освітнього процесу, оптимальне поєднання теоретичних і практичних компонентів освіти, особливого значення набуває підвищення якості професійної підготовки майбутніх вчителів на основі формування у них готовності до організації і здійснення природоохоронної роботи з учнями початкової школи. Саме така стратегія підготовки майбутнього вчителя розглядається сьогодні невід'ємною складовою сучасної вищої освіти.

Отже, можемо зробити аргументований висновок, що у такому контексті дисертаційне дослідження, виконане Стаховою Інною Анатоліївною, є безперечно актуальним і своєчасним як для теорії і методики професійної освіти, так і для педагогічної практики. Підтвердженням правильності останнього висновку є здійснений дисертантом ґрунтовний аналіз і систематизація сучасного змісту природоохоронної діяльності держави на шляху інтеграції у Європейський і світовий освітній простір, зокрема провідних напрямів

формування готовності майбутніх вчителів до організації природоохоронної роботи в початковій школі.

Дисертаційне дослідження виконане у відповідно до тематичного плану наукових досліджень Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського в межах комплексної теми кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами “Педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя” (0119U102999), кафедри початкової освіти “Підвищення якості підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті євроінтеграції” (0121U108285). Деякі аспекти дисертаційного дослідження висвітлено в матеріалах міжнародного проєкту Erasmus+ Jean Monnet «EU experience of soft skills development of preschool and primary school age children by theatre activities in teacher training» (620252-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE). Тема дослідження затверджена вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 9 від 20.03. 2019 р.) і узгоджена в Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 28.05.2019 р.).

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

Обґрунтованою й логічно завершеною є структура дисертації, зміст якої ґрунтовно презентовано в анотації, вступі, трьох розділах, висновках, додатках, списку використаних джерел, що за стилем викладу матеріалу відповідають сучасним вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD) з галузі знань “01 Освіта / Педагогіка” за спеціальністю “015 – Професійна освіта”. На позитивну оцінку заслуговує зміст кожного з розділів дисертаційної роботи, що чітко підпорядковані меті й завданням дослідження, а підсумками є сформульовані дисертантом ґрунтовні наукові висновки як за кожним з розділів, так і загальні висновки. У цілому це дало змогу уперше; визначити, теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкової школи до організації природоохоронної діяльності в початковій школі, на основі забезпечення взаємозв'язку пріоритетних напрямів природоохоронної діяльності та освітнього процесу в закладі вищої освіти; використання ідей STREAM-освіти в роботі з майбутніми вчителями; оволодіння методикою організації природоохоронної діяльності в початковій школі; систему формування готовності майбутніх учителів до природоохоронної діяльності в початковій школі, що складається із чотирьох змістових блоків: цільового блоку, теоретико-методологічного блоку, що ґрунтується на наукових підходах (системному, діяльнісному, середовищному, компетентнісному, міжпредметної інтеграції) та принципах (студентоцентрованості, науковості та зв'язку із життям, єдності теоретичної та практичної підготовки, систематичності та неперервності, концентричності, інтеграції); змістовоорганізаційного блоку, що реалізується на мотиваційно-ціннісному,

змістовокогнітивному, процесуально-діяльнісному, творчо-рефлексивному етапах та результативного блоку, що передбачає позитивну динаміку сформованості готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі; розроблено компоненти, критерії, показники й рівні формування готовності майбутніх вчителів педагогічних закладів вищої освіти до організації природоохоронної діяльності в початковій школі; актуалізовано дефенітивний аналіз базових понять дослідження. Відповідно набула подальшого розвитку теорія і практика формування екоцентричного природорозуміння майбутніми вчителями, у її індивідуальному і соціальному вимірах та застосування принципів, форм й інноваційних методів ефективного формування готовності майбутніх учителів початкової школи до організації природоохоронної діяльності в початковій школі у процесі професійної підготовки.

Отже, можемо зробити висновок про те, що дисертаційне дослідження Стахової Інни Анатоліївни характеризується науково вивіреною структурою, що охоплює окреслене коло дослідницьких завдань і розкриває найбільш істотні результати у процесі досягнення поставленої мети.

3. Нові факти, одержані здобувачем.

Беззаперечно заслуговують на увагу і позитивну оцінку визначені й застосовані дисертантом теоретико-методичні засади дослідження, аналіз яких дав підстави стверджувати про ґрунтовний науково вивірений підхід до виокремлення й застосування у процесі здійснення дослідження важливих положень філософії освіти, філософсько-культурологічної концепції взаємодії природи та людини, психології і педагогіки, а також застосування культурологічного, системного, діяльнісного, середовищного, компетентнісного, підходів та міжпредметної інтеграції у розв'язанні провідних завдань дослідження.

Переконливим свідченням значущості розробленої авторської системи формування готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі, було не привнесення нових компонентів у систему, а новий авторський інноваційний підхід до змісту кожного компоненту, який було модифіковано, враховуючи авторське бачення і особливості змісту професійної підготовки.

Зауважимо, що дисертаційна робота характеризується змістовністю та обґрунтованістю викладених позицій, демонструючи культуру наукового мислення, уміння за допомогою застосування комплексу загальнонаукових та спеціальних методів синтезувати емпіричний та теоретичний рівні наукового дослідження, визначати і розв'язувати наукові проблеми, аргументовано й переконливо формулювати узагальнення і висновки.

Заслуговує на увагу і позитивну оцінку удосконалена дисертантом методика діагностування рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до організації природоохоронної діяльності в початковій школі, систематизовані як традиційні, так і інноваційні принципи, форми й

методи, що є складовими цієї педагогічної системи формування досліджуваного феномена.

Таким чином, аналіз змісту дисертації дає підстави констатувати, що здобувачці вдалося ґрунтовно схарактеризувати і презентувати теоретико-методичні засади та психолого-педагогічні особливості формування готовності майбутніх учителів початкової школи до організації природоохоронної діяльності в початковій школі у процесі їхньої професійної підготовки.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертантка на належному науковому рівні обґрунтувала вибір теми, чітко визначила і сформулювала мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, для реалізації яких проаналізовано значний обсяг філософсько-культурологічної, психолого-педагогічної і науково-методичної літератури, державні нормативні документи в галузі освіти й охорони навколишнього природного середовища в Україні. Сформована автором джерельна база включає провідні як вітчизняні, так і зарубіжні публікації, що представлені на 36 сторінках. Аналіз їх переліку дав змогу констатувати про безперечний доказ наукової і практичної значущості представленої роботи. На окрему позитивну оцінку заслуговують представлені в роботі понад 50 додатків, що є цінними для науковців та майбутніх вчителів закладів початкової освіти, які суттєво доповнюють представлені у дисертації результати.

Аналіз тексту дисертації Стахової Інни Анатоліївни "Формування готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі", окремих публікацій, а їх 29 у фахових вітчизняних та зарубіжних виданнях, дають підстави для висновку про певну наукову зрілість дисертантки. А це, своєю чергою, дало змогу теоретично обґрунтувати, розробити й експериментально підтвердити ефективність викладених результатів та сформульованих висновків.

Розкриття авторських наукових положень, представлених дисертанткою, коректне з наукової точки зору опрацювання експериментальних даних як на констатувальному, так і на формуальному етапах дослідження, сформульованих висновків у дисертації, а також їх наукова і практична значущість для розвитку теорії і методики професійної освіти, дають підстави стверджувати про високий ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

У контексті останнього необхідно акцентувати увагу на комплексному застосуванні дисертантом загальнонаукових та спеціальних методів аналізу й опрацювання здобутих результатів дослідження, як-то: теоретичних, аналітичних, емпіричних, педагогічного експерименту, статистичних і графічних. Їх комплексне застосування у процесі дослідження забезпечило достатній рівень представлених на захист результатів. Відтак, було сформовано методичні рекомендації щодо виокремлення блоків дисциплін і

подано алгоритм їх дієвого міжпредметного поєднання для підвищення ефективності формування готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційне дослідження Стахової Інни Анатоліївни “Формування готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі” містить нові, раніше не досліджені і до сьогодні не захищені наукові положення, а досягнуті нею як теоретичні, так і прикладні результати у сукупності розв’язують актуальну теоретико-методичну проблему, сутність якої полягала насамперед у здійсненні цілісного і системного аналізу формування досліджуваного феномена у як вітчизняній, так і зарубіжній педагогічній теорії і, що важливо, в практиці сучасної професійної освіти у закладах вищої освіти.

Актуальним в контексті значущості отриманих автором результатів є виокремлення та обґрунтування педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі; розробленні й упровадженні у практику системи формування готовності майбутніх учителів до природоохоронної діяльності в початковій школі, яка ґрунтується на їхній активній аудиторній, позааудиторній та самостійній роботі; на підставі аналізу філософсько-світоглядних та психолого-педагогічних чинників схарактеризовано компоненти, критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі.

Окреме важливе значення для педагогічної науки і особливо практики роботи закладів вищої освіти, здобутих дисертанткою результатів, полягає в удосконаленні підготовки майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі в освітньому процесі першого ступеня вищої освіти “бакалавр” шляхом упровадження вибіркової навчальної дисципліни “Еколого-природничий практикум”. У межах якого розкрито основні аспекти викладання методики навчання природничої освітньої галузі та організації природоохоронної діяльності в роботі з молодшими школярами. Запропоновано для практичного використання викладачам закладів вищої освіти, учителям та асистентам вчителів початкової школи, студентам ЗВО “Методичні рекомендації щодо формування готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі”.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Позитивно оцінюючи як наукову, так і практичну значущість здобутих дисертантом результатів дослідження, маємо акцентувати увагу на тому, що

основні теоретичні положення та практичні напрацювання, висновки, окремі додатки можуть бути використані під час розроблення навчальних програм і курсів, навчально-методичних посібників, робочих зошитів, методичних рекомендацій для здобувачів освіти саме у процесі організації професійної підготовки майбутніх учителів у системі вищої освіти, підвищенні їхнього фахового рівня в системі післядипломної педагогічної освіти, в діяльності ресурсних центрів освітніх округів тощо.

7. Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом.

Оцінка змісту дисертації Стахової Інни Анатоліївни “Формування готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі” дає підстави для висновку, що проведене дослідження відповідає сучасним вимогам до дисертаційних робіт такого спрямування, чітко виокремлено й схарактеризовано його мету, завдання, об’єкт, предмет, забезпечено відповідність змісту висновків кожному із завдань дослідження. У сукупності сформульовані висновки до розділів і висновки в цілому логічно і вичерпно характеризують зміст основного тексту дисертації.

У ході реалізації першого завдання дисертанткою актуалізовано питання природоохоронної діяльності України на шляху до євроінтеграції, визначено нові освітні напрями і зміст фахової підготовки екологічного змісту в педагогічних закладах вищої освіти. Проаналізовано особливості підготовки майбутніх педагогів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі як в історії педагогічної думки, так і в сучасному освітньому процесі університету. У ході дослідження здійснено дефінітивний аналіз його базових понять, виокремлено й схарактеризовано сучасну сутність провідного поняття “готовність майбутніх вчителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі”; обґрунтовано теоретичні основи й окремі теоретико-прикладні аспекти досліджуваної проблеми – формування готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі.

У межах другого завдання дисертаційного дослідження здобувачкою здійснено діагностику сформованості досліджуваного феномена, для чого розкрито структуру, компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний), критерії і їх показники (ціннісне ставлення своєї майбутньої професійної діяльності, внутрішня мотивація до організації природоохоронної діяльності у початковій школі, знання з фахових дисциплін, здатність до продуктивної педагогічної діяльності, здатність методично грамотно організовувати природоохоронну діяльність у початковій школі, здатність творчо організовувати навчання молодших школярів, рефлексивний аналіз своєї педагогічної діяльності), та рівні (початковий, середній, достатній, високий) сформованості готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі.

Розв’язуючи третє завдання дослідження здобувачкою дано ґрунтовну характеристику завдань процесу здійснення констатувального етапу

експерименту. На основі його результатів запропоновано сутнісні ознаки педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі, а саме: забезпечення взаємозв'язку пріоритетних напрямів природоохоронної діяльності та освітнього процесу в закладі вищої освіти; використання ідей STREAM-освіти в роботі з майбутніми вчителями; оволодіння методикою організації природоохоронної діяльності в початковій школі; залучення студентів до роботи в науково-дослідницькій лабораторії з методики викладання природничої освітньої галузі.

На підставі всебічного вивчення педагогічних і психологічних джерел, аналізу сучасного стану проблеми здобувачкою детально схарактеризовано реальний стан сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до організації природоохоронної діяльності в початковій школі, що розглядається складними психічними утвореннями у свідомості особистості майбутнього вчителя, внаслідок інтеріоризації здобуті екологічно орієнтовані знання стають джерелом поведінкової мотивації та регулятором їхньої професійної діяльності.

Вирішуючи четверте завдання дослідження здобувачкою обгрунтовано, розроблено й упроваджено у практику фахової підготовки майбутніх вчителів систему формування їхньої готовності до організації природоохоронної діяльності в початковій школі; дано характеристику особливостей її упровадження в аудиторну, позааудиторну та самостійну діяльність студентів.

На основі аналізу наукової літератури і результатів експериментальної роботи з'ясовано, що система формування готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі охоплює теоретичне, організаційно-методичне та науково-технологічне забезпечення професійної підготовки студентів ЗВО до природоохоронної педагогічної діяльності. До складу авторської системи входять: провідні наукові підходи: системний, діяльнісний, середовищний, компетентнісний, міжпредметної інтеграції; принципи організації процесу формування досліджуваного феномена: студентоцентрованості, науковості та зв'язку з життям, єдності теоретичної та практичної фахової підготовки, систематичності та неперервності, концентричності, інтеграції; етапи реалізації: мотиваційно-ціннісний, змістово-когнітивний, процесуально-діяльнісний, творчо-рефлексивний; компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний; педагогічні умови; форми, методи і засоби та результативний блок, сутність якого складала моніторинг стану сформованості готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі. І як результат: позитивна динаміка сформованості готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій.

Відповідно проведено підсумковий та контрольний етапи експериментального дослідження, на підставі чого доведено ефективність запропонованої системи формування готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі.

Отже, виконане дисертаційне дослідження має суттєву наукову новизну й практичну значущість, оскільки в ній на підґрунті ретроспективного аналізу вперше науково обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено педагогічну систему й педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкової школи до організації природоохоронної діяльності в початковій школі у процесі професійної підготовки.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Стахової Інни Анатоліївни, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. У параграфі 1.1., сутність якого складає саме схарактеризований здобувачкою зміст здійснення природоохоронної діяльності в Україні на її поступі до інтеграції в світовий та Європейський освітній простір. Водночас, доречним була б більш детальна характеристика тенденцій і закономірностей цих процесів та тих чинників, що мали негативний вплив на ефективність упровадження природоохоронної діяльності в закладах освіти різних рівнів.

2. У цілому дисертанткою логічно представлено основні теоретичні і методологічні підходи до формування готовності майбутніх учителів початкової школи до організації природоохоронної діяльності в початковій школі у процесі професійної підготовки (культурологічний, системний, діяльнісний, середовищний, компетентнісний та міжпредметної інтеграції). На жаль, поза увагою залишився трансдисциплінарний підхід, що дав би змогу з наукових позицій більш ґрунтовно репрезентувати процес формування досліджуваного феномена у взаємозв'язку різних навчальних курсів у процесі фахової підготовки майбутніх вчителів закладів початкової освіти.

3. У змісті дисертаційної роботи (С. 43-44) виокремлено й схарактеризовано авторську історичну класифікацію підготовки вчителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі. Варто було б акцентувати увагу на етапі становлення вітчизняної педагогічної науки у перші роки незалежності держави, що був найбільш сприятливий для становлення та впровадження в освітній процес майбутніх педагогів природничо-наукових дисциплін у закладах вищої педагогічної освіти.

4. У дисертаційному дослідженні Вами виокремлено й схарактеризовано когнітивний компонент формування готовності майбутніх учителів початкової школи до організації природоохоронної діяльності в початковій школі, водночас, недостатньо уваги надано логічній єдності і системності його застосування з іншими компонентами формування досліджуваного феномена.

5. У роботі запропонована система формування готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі (розділ 3 дисертації, С. 146-160), з позиції сучасної дидактики та теорії і методики професійної освіти, доцільніше застосовувати термін "система формування готовності майбутніх учителів початкової школи до організації природоохоронної діяльності в початковій школі", а не "модель".

6. У підрозділі 3.3. дисертаційної роботи схарактеризовано Скрам-технологію як ефективний засіб формування готовності майбутніх учителів початкової школи до організації природоохоронної діяльності в початковій школі. На нашу думку необхідним було б більш детально розкрити прикладні концепти цієї технології і напрями її реалізації.

7. У дисертаційному дослідженні детально розкрито педагогічну умову використання ідей STREAM-освіти в роботі з майбутніми вчителями, робота мала б значно вищий рівень теоретичного узагальнення й практичної значущості, за умови більш детального розкриття відповідних форм, методів і засобів та методичних прийомів її реалізації.

8. У додатку Б запропоновано контент-аналіз перетину компетентностей у Державних стандартах та програмах (С. 293 дисертації), водночас, зміст дисертаційного дослідження набув би значно більшої актуальності за умови розширення контент-аналізу ще й Державного стандарту базової середньої освіти та Стандарту вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

9. З огляду на теоретичну і практичну значущість дисертаційної роботи, слід висловити побажання щодо впровадження її результатів у вигляді методичного посібника чи рекомендацій для викладачів закладів вищої і післядипломної педагогічної освіти та вчителів закладів початкової освіти.

Проте висловлені зауваження і побажання не знижують загальної позитивної оцінки дисертації. Виконана робота свідчить про високі професійні здібності здобувачки та відповідний рівень її наукового мислення.

9. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Основні результати дисертаційного дослідження відображені в 29-ти (20 з них одноосібних) публікаціях автора, з них: 5 статей у наукових фахових виданнях України; 2 одноосібні публікації та 2 у співавторстві – у зарубіжних наукових виданнях; 12 одноосібних та 3 в співавторстві статті – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій різних рівнів, 1 методичні рекомендації; 1 робочий зошит, 1 практикум, 2 програми в співавторстві.

10. Ідентичність змісту анотації й основних положень дисертації.

Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в анотації, повністю відображають основні положення здійсненого дослідження.

11. Висновок.

Дисертація Стахової Інни Анатоліївни “Формування готовності майбутніх учителів до організації природоохоронної діяльності в початковій школі” є завершеною, самостійно виконаною науковою роботою, що має вагомое теоретичне і прикладне значення, заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13, “Порядку присудження наукових ступенів і

присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника” (Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567) та іншим інструктивним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо дисертаційних досліджень, а її автор – Стахова Інна Анатоліївна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань “01 Освіта / Педагогіка” за спеціальністю “015 – Професійна освіта”

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
 професор кафедри природничо-математичної освіти
 Рівненського обласного інституту
 післядипломної педагогічної освіти

Г. П. Пустовіт

*Ліоніде Луценківна,
 Зав. камеральною С. Шенф. С. Шенків*